DATUM
10 juli 2026

ONDERWERP
Een langjarige koers voor het Brabants landelijk gebied

Brabant staat op een cruciaal punt voor het landelijk gebied. De Brabantse natuur verslechtert, de stikstofdepositie moet omlaag, klimaatverandering is steeds voelbaarder en voldoende schoon water is niet langer vanzelfsprekend. Daarmee staat de agrarische sector voor een ingrijpende ontwikkeling. Verdienmodellen staan onder druk en ruimteclaims van verstedelijking, energietransitie en defensie nemen toe. Verder doorschuiven van keuzes betekent nog langer onzekerheid voor ondernemers en een hogere maatschappelijke rekening voor de toekomst.

Met het Voorontwerp Brabants Programma Landelijk Gebied (BPLG) stond Brabant op het punt een ambitieus langetermijnplan vast te stellen, maar nadat het Rijk het Transitiefonds Landelijk Gebied schrapte, koos de provincie voor de Aanpak Landelijk Gebied (ALG). De ALG is een focus- en versnellingsaanpak op de uitvoering in twaalf gebiedsgerichte aanpakken (GGA's). Die levert op korte termijn resultaten op, maar laat fundamentele vragen over duurzaam grondgebruik, langjarig ondernemersperspectief en bestuurlijke continuïteit onbeantwoord. Zoals het Voorontwerp BPLG en ons eerdere advies al beschreven, is er meer nodig voor de toekomst van het landelijk gebied.

Inmiddels heeft het Rijk met de Kamerbrief 'Weer ruimte voor boer, natuur en bouw' een samenhangend pakket voor landbouw, natuur en stikstof gepresenteerd, dat het huidige Brabantse bestuur steunt. Het pakket levert instrumenten, kaders en middelen, maar legt de keuzes per gebied nadrukkelijk bij de provincie. Daarbij wijst het kabinet de Peel en de Brainportregio als prioritair aan.

Met dit advies roepen we het volgend bestuur op een langjarige koers voor het landelijk gebied vast te leggen in een zelfbindend programma onder de Omgevingswet. Zo'n programma verbindt doelen, integraliteit en uitvoering in één kader en houdt het bestuur koersvast over bestuursperioden heen. Door de plannen uit de GGA's daarbinnen een formele positie te geven, krijgt de lopende aanpak een steviger status. Brabant kan daarbij voortbouwen op haar beproefde samenwerking met de Brabantse Manifestpartners, een relationele kracht die in de gebieden het verschil maakt en het verdient om gekoesterd en versterkt te worden.

In dit advies bouwen we voort op ons advies "Een stevige Brabantse koers voor het landelijk gebied" (2024), dat nog onverkort geldt. De kernvraag voor de komende bestuursperiode is: durft Brabant te kiezen voor de lange termijn? Daarvoor geven wij vier bouwstenen mee:

1. Kies voor duidelijkheid in het landelijk gebied
2. Versterk de uitvoeringskracht en organiseer tussenruimte
3. Bied ondernemers langjarige zekerheid
4. Bouw op wederkerigheid tussen stad, land en overheid

Advies 1: kies voor duidelijkheid in het landelijk gebied

Brabant moet durven kiezen welk grondgebruik waar past. Ondernemers, (jonge) boeren, maatschappelijke organisaties en samenwerkende overheden weten nu niet goed waar ze aan toe zijn, wat investeringen en bedrijfsaanpassingen ondermijnt en de noodzakelijke transitie belemmert. De provincie zal, op basis van landschap, water, bodem en ecologie, duidelijk moeten maken welke functies en smaken landbouw waar in de toekomst passen.

Het is aan de provincie een richtinggevend kader mee te geven, waarbij perspectief en begrenzing samengaan. De provincie geeft daarin aan bij welk type gebied welk type landgebruik past: van productiegerichte gebieden waar ruimte is voor schaalvergroting en innovatie, via meervoudige gebieden waar landbouw gecombineerd wordt met andere functies, tot gebieden waar natuurinclusieve en grondgebonden landbouw het uitgangspunt is. Zo weet een ondernemer wat de verwachtingen zijn én wat daar tegenover staat.

Overgangszones rond Natura 2000-gebieden verdienen daarbij bijzondere aandacht. Het kabinet erkent overgangszones als sleutelgebieden waar landbouw, mits natuurinclusief, bijdraagt aan herstel van bodem- en waterkwaliteit. De zoneringsaanpak uit de Kamerbrief legt de begrenzing en regels via instructieregels bij de provincie, met afwegingsruimte voor gebiedseigen maatwerk, en vraagt dus precies om een richtinggevend Brabants kader met heldere doelen per gebied. Zo kunnen overgangszones de sleutel worden voor de stap van individuele vergunningsverlening naar doelsturing. Die doelsturing gaat niet alleen over stikstof, maar evengoed over wateropgaven als verdroging, grondwateronttrekking en het gebruik van mest en gewasbeschermingsmiddelen. Dat biedt ook perspectief voor agrariërs die er werken. Als die richting helder en gewaarborgd is, groeit de bereidheid tot aanpassing van de bedrijfsvoering en groeit het draagvlak voor (vrijwillige) kavelruil.

Zonering is niet alleen een provinciale opgave, maar een gezamenlijke actie. Het Rijk beheert de belangrijkste financiële middelen en stelt de wettelijke kaders, de provincie geeft ruimtelijke richting en de gemeenten verankeren die lokaal in omgevingsvisies en -plannen, samen met de waterschappen en de Brabantse Manifestpartners (van ZLTO en particulier grondbezit tot terreinbeherende organisaties en kennisinstellingen). Daarvoor is naast ecologische kennis ook landbouwkennis, cultuurhistorie en lokale gebiedskennis onmisbaar, in een ‘past forward’-benadering die de kwaliteiten en het geheugen van het landschap als vertrekpunt neemt voor toekomstgerichte keuzes.

Brabant hoeft niet op nul te beginnen bij keuzes voor zonering. In het Voorontwerp BPLG lag al een onderbouwde kaart met “beste landbouwgronden”, op basis van bodem, water en bestaande ruimtelijke keuzes, die als vertrekpunt kan dienen. Waar die beste gronden ruimte bieden aan hoogproductieve landbouw, lenen de overige landbouwgronden zich juist voor een meer natuurinclusieve invulling.

Advies 2: versterk de uitvoeringskracht en organiseer tussenruimte

Uitvoeringskracht vereist dat de beschikbare instrumenten ook daadwerkelijk worden ingezet. Provincie, gemeenten en waterschappen hebben samen een volle instrumentenkoffer, van omgevingsvisies en peilbesluiten tot vrijwillige of wettelijke herverkaveling. Effectieve inzet vraagt samenwerking tussen de drie bestuurslagen én de bereidheid om door te pakken waar nodig. De versnellingsaanpak op vijf projecten in vier gebieden laat zien dat dit loont: gericht zwaarder instrumentarium voor natuur- en waterprojecten met een wettelijke opgave doorbreekt langjarige knelpunten. Toch werkt dat zware instrumentarium vooral als stok achter de deur; in verreweg de meeste gevallen volgt alsnog een vrijwillige oplossing, doordat partijen ook bij ingrijpende keuzes aan tafel blijven dankzij goede samenwerking, slim puzzelen en rentmeesterschap. Het doel is grondmobiliteit: schuiven met grondfuncties en -gebruik om de doelen in het landelijk gebied te realiseren.

Niet alles kan tegelijk: slim prioriteren vergroot de slagkracht. Beginnen in gebieden waar de opgave helder is en partijen bereid zijn, laat zien hoe het wél kan. Die aanpak bouwt vertrouwen op en levert kennis op die overdraagbaar is naar andere gebieden. Dat is cruciaal. Sinds de opheffing van de Dienst Landelijk Gebied in 2015 is tientallen jaren uitvoeringskennis over grondverwerving, herverkaveling en gebiedsinrichting versnipperd geraakt. Die kennis is hard nodig voor de opgaven die nu voorliggen. Investeer daarom in de komende bestuursperiode in het structureel borgen en delen van wat binnen en tussen gebieden, overheden en kennisinstellingen wordt geleerd.

Een lerende aanpak vraagt om structurele “tussenruimte”: gebiedsgerichte, informele leernetwerken waar gebiedspraktijk, beleid en kennisontwikkeling samenkomen. Daar kunnen grondeigenaren, bestuurders, ambtenaren, onderzoekers, ondernemers en terreinbeheerders op persoonlijke titel dilemma’s verkennen, onderzoeksvragen agenderen, pilots opzetten en praktijkervaringen delen. Het gaat niet om belangenvertegenwoordiging of formele besluitvorming, maar om gezamenlijke reflectie en een dialoog gericht op begrijpen en begrepen worden. Juist in die relationele ruimte groeit het vertrouwen dat nodig is om verandering in gang te zetten. In de Grenscorridor en De Kempen krijgt zo’n tussenruimte al gestalte met een vast gebiedsteam die in de uitvoeringsstand staat.

De provincie kan deze tussenruimte faciliteren, in eerste instantie gekoppeld aan de GGA-gebieden. Zo’n netwerk vraagt om een duidelijke opdracht vanuit de ruimtelijke koers, faciliteiten en ruimte voor eigen adviesvragen en onderzoek. De waarde ligt niet in een formeel mandaat, maar in het gezag dat al lerend wordt opgebouwd en in een informele adviesfunctie die beide kanten op werkt: praktijkinzichten werken door in besluitvorming, en bestuurlijke

en beleidsmatige vragen vinden hun weg terug naar de tussenruimte. Juist die heldere opdracht en aantoonbare doorwerking onderscheiden het netwerk van een vrijblijvend overleg. Daarbij hoort ook kennisuitwisseling tussen gebieden: gebiedsprocessen leveren veel waardevolle ervaringen op, maar die blijven vaak lokaal gebonden. Door tussenruimtes onderling te verbinden, worden lokale lessen vertaald naar nieuwe instrumenten, werkwijzen en bredere kennisontwikkeling, zonder dat gebiedseigenheid verloren gaat.

Meervoudige, gebiedsgerichte financiering is een vliegwiel voor gebiedsprojecten die anders blijven liggen. Sectorale financieringsstromen met hun eigen verantwoording schieten tekort voor de integrale, langjarige aanpak die het landelijk gebied vraagt, waardoor juist de financiering die gebieden écht vooruithelpt nu tussen de schotten valt. Die schotten doorbreken vraagt vooral iets van het Rijk, dat verantwoording moet toestaan over een brede set gebiedsdoelen in plaats van per sector. De provincie kan bijdragen door mee te financieren in gebiedsgerichte fondsen waarin middelen meervoudig inzetbaar zijn, en zo private en maatschappelijke cofinanciering aan te jagen. Dat dit haalbaar is, bewees het Groen Ontwikkelfonds Brabant, en de Regionale Uitvoeringsagenda van NOVEX De Peel biedt inspiratie voor de aanpak. Het door het kabinet aangekondigde herstel van het Stikstoffonds en het al opgemaakte Voorontwerp BPLG bieden hiervoor een hernieuwde kans.

Advies 3: bied ondernemers langjarige zekerheid

De transitie van het landelijk gebied stokt door een gebrek aan langjarige zekerheid voor ondernemers. Zolang overheidsbeleid onvoldoende voorspelbaar is, blijven investeringen in een toekomstbestendige bedrijfsvoering uit. In Brabant is de bereidheid om te veranderen groot, maar ontbreken de randvoorwaarden nog. Instrumenten als het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) vergoeden ecosysteemdiensten, maar bieden nog geen samenhangend en duurzaam verdienperspectief. Juist op plekken waar emissiereductie, minder gewasbeschermingsmiddelen en wateropgaven vragen om een andere bedrijfsvoering, zijn langjarige en samenhangende afspraken nodig. De provincie kan die met samenwerkende overheden, helpen ontwikkelen.

Komend decennium wisselt bijna 50.000 hectare Brabantse landbouwgrond van gebruiker. Het gaat om grond van boeren ouder dan 55 jaar zonder bedrijfsopvolger , een unieke kans om de toekomst van het landelijk gebied actief vorm te geven. Daarvoor is publieke regie op grond nodig. Het Rijk versterkt die regie nu met onder meer een nationale grondbank, een herziening van de pachtregelgeving en een fors opgeschaald agrarisch natuurbeheer. Brabant ontwikkelde daar al instrumenten voor, zoals de Grondbank Natuurinclusieve Landbouw. In onze eerdere reflectie op de provinciale regelingen natuurinclusieve landbouw (BrabantAdvies, 2024) concludeerden we echter dat de voorwaarden rond erfpacht, taxatie en canonhoogte in de praktijk onvoldoende aantrekkelijk zijn voor ondernemers. Die drempels moeten worden weggenomen. Actief grondbeleid, in combinatie met langjarige financiële arrangementen en grondbanken van samenwerkende overheden en maatschappelijke organisaties, kan omschakelaars bredere toegang geven tot grond én perspectief.

Advies 4: bouw op wederkerigheid tussen stad, land en overheid

Wederkerigheid zien we als leidend principe voor de aanpak van het landelijk gebied. Wie iets vraagt van een gebied, sector of bestuurslaag, moet daar ook iets tegenover stellen. Tussen stad en platteland betekent dit dat verstedelijking en economische groei gepaard gaan met investeringen in natuur, water en landschap. Tussen bestuurslagen betekent het coherent beleid en gedeelde verantwoordelijkheid tussen Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen. En tussen overheid en ondernemer dat boeren die investeren in een toekomstbestendige bedrijfsvoering kunnen rekenen op ontwikkelruimte, zekerheid en ondersteuning — in elk gebiedstype, maar in de vorm die bij dat gebied past. Tegelijk geldt dat perspectief en begrenzing samengaan: wie structureel niet bijdraagt doelen in een gebied, kan daar ook geen onbeperkte aanspraak op blijven maken. Die combinatie maakt gebiedsprocessen geloofwaardig.

Gezondheid geeft richting aan wederkerigheid. Wederkerigheid is niet alleen een principe, maar maakt ook duidelijk wat inspanningen gericht op duurzaam grondgebruik opleveren voor Brabanders. De Brabantse ambitie om drie gezonde levensjaren toe te voegen in 2030 biedt daarvoor een logisch kompas. Dat betekent dat besluiten over grondgebruik, water, landbouw en natuur, ook worden beoordeeld op effecten voor omwonenden, zoals geurhinder, fijnstof en risico's voor de volksgezondheid. Zo wordt wederkerigheid concreet: inspanningen in het landelijk gebied dragen ook zichtbaar bij aan een gezondere leefomgeving. Gezond voor mens, plant en dier.

Biodiversiteit is in het landelijk gebied de drager van publieke baten waar de hele samenleving van profiteert: gezondheid, klimaatadaptatie, bodemvruchtbaarheid en schoon water. Deze baten komen niet via de markt tot stand en vragen om publieke investering. Dat maakt de inzet van publiek geld in biodiversiteit en natuurinclusief grondgebruik logisch. Wederkerigheid betekent hier: publieke baten verdienen publieke investeringen, en publieke financiering vraagt omgekeerd een aantoonbare bijdrage aan deze baten. Met zijn Agenda Natuurinclusief is Brabant hierin onderscheidend: die verbindt natuurherstel niet alleen met deze publieke baten, maar ook met nieuw economisch perspectief.

Gebiedseigenheid bepaalt hoe die wederkerigheid in de praktijk vorm krijgt. Opgaven landen alleen als ze voortbouwen op wat in een gebied aanwezig is, zoals het natuurlijk systeem en haar landschappelijke kwaliteiten, economische structuur, lokale netwerken en bestuurlijke energie. Juist daar ligt een Brabantse bestuursstijl die in de praktijk vaak effectief blijkt: niet overal hetzelfde model opleggen, maar werken vanuit gebiedseigen kracht en een goede samenwerking tussen de bestuurslagen én met maatschappelijke partners.

Tot slot

De ingrediënten om te bouwen aan een toekomstbestendig landelijk gebied zijn aanwezig. De bewezen Brabantse innovatiekracht, het Voorontwerp BPLG dat al op de plank ligt, de terugkeer van het Landelijke Stikstoffonds, een gevulde instrumentenkoffer en een sector die voor een groot deel wil bijdragen aan de transitie zolang er duidelijkheid wordt geboden. De komende bestuursperiode vraagt om een bestuur dat durft te kiezen voor duidelijkheid, voor perspectief, voor langjarige financiering, voor uitvoeringskracht, die een instrumentenkoffer benut waar het nodig is, voor een gebiedsgerichte financiering en voor wederkerigheid als fundament. Bovenal vraagt het om een bestuur dat deze keuzes verankert in een zelfbindend programma onder de Omgevingswet, zodat Brabantse koersvastheid ook over bestuursperioden heen geborgd is.

Wij wensen u veel wijsheid bij het schrijven van uw verkiezingsprogramma's, de formatie en het opmaken van een nieuw bestuursakkoord. Uiteraard zijn we bereid het advies op een gezamenlijk moment aan uw Staten toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Berend de Vries, voorzitter Provinciale Raad voor de Leefomgeving

Colofon

Adviescommissie
Peter Verlaan (voorzitter), Ruud Leeijen (secretaris), Jannemarie de Jonge, Susanne Agterbosch

Reflectie op advies vanuit andere raden
John Dagevos (PRG), Marijn van Asseldonk (YPB)

Provinciale Raad voor de Leefomgeving (PRL)
Berend de Vries (voorzitter), Ruud Leeijen (secretaris), Caro van de Venne, Erlend Deckers, Ferry van de Mosselaer, Floris Alkemade, Frank van Mil, Jan Janse, Jannemarie de Jonge, Sander Groenen, Susanne Agterbosch, Peter Verlaan

Algemeen secretaris
Koen van der Veer

Over de Provinciale Raad voor de Leefomgeving
De Provinciale Raad voor de Leefomgeving (PRL) is een van de vier onafhankelijke adviesraden van BrabantAdvies. De raad adviseert de provincie Noord-Brabant gevraagd én op eigen initiatief, over de grote ruimtelijke keuzes die bepalen hoe we in Brabant wonen, werken en leven in de toekomst. In een tijd waarin de ruimte schaars is en tegelijk de ambitie van een schaalsprong speelt, helpen wij het bestuur scherp te kiezen. Onderbouwd, uitvoerbaar en vanuit Brabantse kracht.

BrabantAdvies
Brabantlaan 3
5216 TV 's-Hertogenbosch
info@brabantadvies.com
www.brabantadvies.com
073-30 30 286